

Krystyna Kądzielska

"Travail féminin et travail à domicile", Madeleine Guilbert, Viviane Isambert-Jamati, Paris 1956 : [recenzja]

Przegląd Socjologiczny Sociological Review 12, 367-370

1958

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Odżywianie rodzin robotniczych jest gorsze niż w innych środowiskach. Trzeba się wyrzekać niejednokrotnie atrakcyjnych pokarmów, zwłaszcza mięsa. Jego spożycie w rodzinach badanych było niższe od przeciętnego w miastach (przeciętne spożycie mięsa w miastach wg danych Instytutu Statystycznego wynosi dziennie 141,6 g na osobę, w rodzinach badanych — robotniczych — 95,4 g na osobę). Robotnicy szukają pokarmów „podtrzymujących siły” i uważają, że mięso najlepiej spełnia tę rolę. Wobec konieczności wyrzeczeń i obawy, że trzeba będzie ograniczyć spożycie mięsa, odczuwają specyficzne zapotrzebowanie na ten produkt nie dające się wytłumaczyć przyczynami fizjologicznymi i zupełnie różne od apetytu, spowodowanego oceną smaku itp. Mięso w środowisku robotniczym zyskało wartość symbolu, jest miarą dobrobytu, dowodem, że rodzina utrzymuje się na powierzchni życia społecznego.

Te dane prowadzą autora do tezy o dwóch typach zachowań społecznych. Są zachowania związane z potrzebą, które obudziła troska, niedosyt (*besoin de préoccupation*) i zachowania związane z potrzebą wynikłą z gustu, upodobań (*besoin de l'intérêt libre*). Poszczególne przedmioty — pokarm, ubranie, mieszkanie — mogą budzić potrzeby pierwszego albo drugiego typu i zachowania im odpowiadające. To, jakie potrzeby budzą, jest wynikiem różnic ogólnych warunków życia, tym samym jest charakterystyczne dla różnych środowisk społecznych.

Autor sam zastrzegł się, że badania przedstawione są wstępem do badań na większych próbkach, dlatego nie można kwestionować jego zestawień statystycznych dotyczących małych zbiorowości (40—120 rodzin). Wydaje się, że badania te dobrze spełniły zamierzony cel. Pokazały, jak różne czynniki kształtują życie rodziny, zwłaszcza jej zachowania. Wskazując różne typy potrzeb psychicznych stanowią pomoc dla praktycznego działania, które zmierza do faktycznej poprawy materialnych warunków bytu.

Książka, która przedstawia badania, nazwana przez autora próbą (*essai*), odznacza się dobrą robotą redakcyjną. Zestawienia statystyczne ujęte w grafikiy podnoszą czytelność wniosków. We wstępie i konkluzjach omówiona jest szczegółowo metoda badań. W aneksach dał autor fragmenty stosowanych ankiet, przykłady grupowań itp. Terminy używane — zachowanie, potrzeby, postawy, struktura, środowisko społeczne i inne — wyjaśnia autor w rozdziale pt. „Definicje”.

Salomea Kowalewska

Madeleine Guilbert, Viviane Isambert-Jamati, TRAVAIL FÉMININ ET TRAVAIL À DOMICILE. ENQUÊTE SUR LE TRAVAIL À DOMICILE DE LA CONFÉCTION FÉMININE DANS LA RÉGION PARISIENNE. Paris 1956, Centre National de la Recherche Scientifique, ss. 226. Jedną z ważnych gałęzi przemysłu francuskiego jest produkcja konfekcji damskiej, w której duża ilość pracy wykonywana jest przez kobiety, najczęściej przy pomocy maszyn własnych, w niewielkim procencie przy pomocy maszyn dostarczonych przez pracodawcę (ok. 14%). Tą właśnie kategorią kobiet pracujących zajęły się autorki w omawianej pracy. Stanowi ona podsumowanie wyników badań ankietowych prowadzonych w okresie 9 miesięcy (sierpień 1952 — kwiecień 1953) w regionie paryskim.

Duża objętość pracy i wielka ilość materiału faktycznego nie pozwalają na przedstawienie w krótkiej recenzji wyników badań. Dlatego też ograniczę się do pokazania metod i problematyki pracy.

Książka składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów i zakończenia. Niezależnie od tego podziału wyróżnić można w pracy cztery części (pomijając wstęp i zakończenie): 1. Krótki szkic historyczny, w którym przedstawione jest powstanie i rozwój pracy w domu we

Francji ze zwróceniem uwagi na dział konfekcji (rozdz. 1). 2. Ogólne omówienie stanu aktualnego pracy kobiet w domu w konfekcji damskiej i perspektyw rozwojowych tej pracy (rozdz. 2). 3. Przedstawienie metod badań ankietowych (rozdz. 3). 4. Przedstawienie i omówienie danych uzyskanych z ankiety (rozdz. 4, 5, 6).

Autorki pracy interesuje problem: dlaczego tak duża ilość kobiet zajmuje się pracą w domu. Aby odpowiedzieć na to pytanie, trzeba według nich rozszyfrować sam termin „praca w domu”. W związku z tym szukają one odpowiedzi na następujące pytania: kim są kobiety wykonujące tę pracę, czy są obciążone rodziną, czy zarobki ich są głównym źródłem utrzymania, czy też uzupełnieniem dochodów rodziny; jakie są ich warunki pracy i czy różnią się od warunków, w jakich pracują robotnice w pracowniach, czy kobiety zgadzają się na istniejące warunki pracy i płacy; jak układają się stosunki między nimi a pracodawcami oraz robotnicami z pracowni. Pod kątem widzenia tych zagadnień opracowana została ankieta, która była podstawą badań, i one też stanowią punkt wyjścia do omówienia materiałów uzyskanych z ankiety.

Badaniom poddane zostały nie wszystkie robotnice pracujące w domu z regionu paryskiego, ale pewna ich część. Próbką do badań dobrana została początkowo metodą rozumowaną, a następnie metodą losową. Z istniejących w Paryżu 1515 przedsiębiorstw konfekcji damskiej wybrano 672 przedsiębiorstwa, to jest te, które zatrudniają co najmniej 20% robotnic pracujących w domu. Z tych 672 przedsiębiorstw wybrano próbkę 150. Próbkę wylosowano z przedsiębiorstw podzielonych na trzy grupy według ilości pracowników oraz procentu kobiet zatrudnionych w domu. Przedsiębiorstwa podzielono na małe, średnie i duże. Z każdej z tych grup wylosowano odpowiednio: 100, 40 i 10 przedsiębiorstw. Z ogólnej liczby 2123 robotnic zatrudnionych w domu a pracujących dla tych 150 przedsiębiorstw wylosowano według list osobnych dla każdej grupy przedsiębiorstw próbkę 291 kobiet. Przy losowaniu brano pod uwagę wiek kobiet (przy losowaniu nie brano pod uwagę tych kobiet, które miały ponad 65 lat) oraz rodzaj przedsiębiorstwa, w którym zatrudnione były kobiety. Wszystkie przedsiębiorstwa podzielono na trzy kategorie: A (belle confection), B (confection moyenne) i C (confection ordinaire). Tego samego podziału dokonano odnośnie do robotnic zatrudnionych w tych przedsiębiorstwach.

Kwestionariusz, będący podstawą właściwych badań, to jest wywiadów przeprowadzanych przez ankietatorów, jest bardzo obszerny. Składa się z 16 części, zawiera 99 pytań. Pierwsza część kwestionariusza zajmuje się sprawami personalnymi (wiek, stan cywilny, zawód męża, liczba i wiek dzieci, inne osoby mieszkające razem, czy są one na utrzymaniu badanej, dochody, mieszkanie, liczba pokoi, dane co do pokoju do pracy), następne części dotyczą spraw związanych z pracą: rodzaju wykonywanej pracy, warunków pracy, maszyn przy pracy, martwego sezonu, rozłożenia godzin pracy, wynagrodzenia, stosunków z pracodawcą, stosunku męża do pracy żony itd.

Opracowanie danych z kwestionariusza autorki pracy rozpoczęły od przedstawienia zestawień statystycznych (rozdz. 4). Pierwsze tablice przedstawiają dane będące podstawą losowania próbki, następne — dane uzyskane przy pomocy ankiety. Tablice zawierają zestawienia danych dotyczących stanu cywilnego, liczby dzieci, wieku dzieci najmłodszych, miejsca pochodzenia, przygotowania do zawodu, poprzednich zawodów, jak dawno pracuje w domu, wiek przejścia do pracy w domu, jak dawno pracuje w obecnym przedsiębiorstwie. Prawie wszystkie tablice, oprócz zestawień prostych, uwzględniają podział na kategorie przedsiębiorstw.

W dwóch następnych rozdziałach (rozdz. 5 i 6) autorki książki zajmują się warunkami pracy robotnic domowych oraz ich stosunkiem do swojej pracy i pracodawcy.

Pierwszy z tych rozdziałów omawia drobiazgowo rodzaj pracy wykonywanej w domu, wyposażenie domowego warsztatu robotnic (lokal i maszyny), dodatkowe koszty pracy w domu, nieregularność pracy w domu (martwe sezony), rozkład pracy według godzin i wynagrodzenie. Interesujące są dane przedstawiające ilość godzin pracy i rozpiętość płac w zależności od rodzaju wykonywanej pracy. Następny rozdział omawia postawy i poglądy robotnic domowych: jak widzą one swoją sytuację materialną i czy usiłują ją poprawić, jak oceniają swoją sytuację wobec pracodawcy, jak zapatrują się na problem swojego wynagrodzenia, jaki jest ich stosunek do koleżanek oraz do robotnic pracujących w lokalu przedsiębiorstwa.

W ostatnim rozdziale (rozdz. 7) autorki starają się znaleźć odpowiedź na pytanie postawione na początku książki: dlaczego tyle kobiet zajmuje się pracą w domu?

Odpowiedź na to pytanie możliwa była dzięki dodatkowemu kwestionariuszowi, nazwanemu przez autorki testem opinii. Kwestionariusz przedstawiony był ankietowanym na zakończenie wywiadu, kiedy wzbudzone już zaufanie u badanych. Kwestionariusz wymienia 16 motywów, dla których kobiety podejmują się pracy w domu. Badane miały podkreślić te motywy, które były przyczynami zasadniczymi podjęcia pracy w domu.

Motywy, które zmuszają kobietę do podjęcia pracy w domu, autorki przedstawiły w kilku grupach: 1. Konieczność zarobkowania i niemożliwość otrzymania innej pracy. 2. Zły stan zdrowia. 3. Konieczność zajęcia się małymi dziećmi. 4. Wzgląd na różne sprawy rodzinne (duża ilość dorosłych, pracujących dzieci, którym matka musi prowadzić gospodarstwo domowe, zajęcie się gospodarstwem domowym żonatego syna, dostosowanie się do rozkładu zajęć męża, konieczność pielęgnowania chorego). 5. Niezależny charakter pracy w domu. 6. Możliwość zachowania tradycyjnego miejsca kobiety w rodzinie.

Wyniki badań uzyskanych przy pomocy tego kwestionariusza autorki przedstawiły w odpowiedniej tabelce, uwzględniającej podział według motywów pracy w domu. Tabela ta uwzględnia także takie dane, jak stan cywilny, wiek kobiet i obciążenie dziećmi. Największą grupę stanowią kobiety, które zdecydowały się na pracę w domu ze względu na możliwość utrzymania tradycyjnego miejsca kobiety w rodzinie.

W zakończeniu pracy autorki zajmują się zagadnieniem perspektyw rozwojowych i sensu istnienia pracy w domu w dziale konfekcji damskiej. Stwierdzają one, że ten rodzaj produkcji utrzymuje się głównie dlatego, że jest korzystny dla właścicieli zakładów konfekcyjnych. Praca w domu wykonywana jest w trudnych warunkach i przy użyciu przestarzałego typu maszyn. Jej stosunkowo niższy koszt wpływa hamująco na rozwój techniki pracy w samym zakładzie (kobiety pracujące w domu to tańsza, a więc korzystniejsza siła robocza).

Wśród kobiet pracujących w domu autorki wyróżniły dwie kategorie: 1. Kobiety, które muszą zarabiać na życie, a nie mogą znaleźć innego zajęcia lub nie są do tego zdolne ze względu na zły stan zdrowia albo duże obowiązki rodzinne. 2. Kobiety, dla których praca w domu stanowi formę kompromisu między koniecznością zarobkowania a możliwością zachowania tradycyjnej roli kobiety w rodzinie. Dla pierwszej, z tych kategorii charakterystyczne są, według autorek, przyczyny ekonomiczne podjęcia pracy w domu, dla drugiej przyczyny ideologiczne. Autorki stwierdzają, że żadna z tych przyczyn nie jest decydująca, gdyż: 1. Nie wszystkie kobiety znajdujące się w trudnych warunkach materialnych pracują zawodowo i 2. Spotyka się kobiety aktywne zawodowo mimo licznych obowiązków rodzinnych.

Na pytanie co do perspektyw rozwojowych pracy w domu w konfekcji damskiej autorki nie mogą dać ostatecznej odpowiedzi. Przewidują jedynie, że w najbliższym okresie tego rodzaju praca we Francji nie zaniknie.

Omówiona praca opatrzona jest w interesujące i starannie opracowane mapki, wykresy graficzne i tabelki, które pozwalają na zorientowanie się w materiałach i sposobie ich opracowania. Praca świadczy o wielkiej sumienności i pracowitości autorek, brak w niej jednakże szerszych uogólnień. Mimo to, a dzięki swemu tematowi, praca ta ma duże walory i dla nas. W obecnym okresie w Polsce wobec faktu zwalniania dużej ilości kobiet z administracji, konieczności większego zajęcia się przez kobietę wychowaniem dzieci, a jednocześnie wobec konieczności zarobkowania kobiet staje przed nami problem znalezienia odpowiedniego zatrudnienia kobiet. Jako jeden ze sposobów rozwiązania tego problemu wysuwa się formę chałupnictwa, które pozwoliłoby kobiecie, przynajmniej częściowo, zająć się dziećmi w domu, nie pozbawiając jednocześnie rodziny jednego ze źródeł dochodów, jakim jest płaca kobiety. Z powyższej pracy wyciągnąć można wnioski odnośnie do organizacji tego rodzaju pracy oraz, przynajmniej w pewnej mierze, sposobów uniknięcia błędów w tej organizacji.

Krystyna Kądzielska

Michel Crozier, *PETITS FONCTIONNAIRES AU TRAVAIL. COMPTE RENDU D'UNE ENQUÊTE SOCIOLOGIQUE EFFECTUÉE DANS UNE GRANDE ADMINISTRATION PUBLIQUE PARISIENNE*. „Travaux du Centre d'Études Sociologiques”. Paris 1955, Centre National de la Recherche Scientifique, ss. 124. Badania Croziera dotyczyły zachowań i postaw drobnych urzędniczek w stosunku do ich pracy zarówno od strony wypełnianych funkcji zawodowych, kolektywu współpracowników i kierowników, jak i od strony realizacji ich aspiracji życiowych. Omawiana praca stanowi wzór określonej metody opracowania materiału, jest bowiem jedną z wielu prac tego typu wykonywanych obecnie we Francji. Stanowi ona wzór także dlatego, że zebrane materiały zostały w niej opracowane bardzo systematycznie i starannie. Książka składa się ze wstępu i pięciu rozdziałów noszących tytuły: 1. Ogólne dane o instytucji, jej personelu i organizacji pracy. 2. Pochodzenie personelu. 3. Liczbowe rezultaty badania. 4. Interpretacja postaw wykrytych przez badanie. 5. Wnioski końcowe.

Autor postawił sobie za cel zbadać bez żadnych z góry powziętych hipotez, co wpływa na określone postawy badanych urzędniczek. Nie ma w pracy ani jednego wniosku, który nie wynika z zestawień statystycznych, nie ma „literackich” koncepcji socjologicznych.

Crozier przeprowadził w miesiącach od kwietnia do lipca 1954 r. 57 obszernych wywiadów w pewnej dużej instytucji administracyjnej Paryża, traktując zebrany materiał jako reprezentatywną, choć małą próbkę. Uzyskano ją przez losowe wyznaczenie 60 urzędniczek w stosunku 1 na 20. Crozier porównał wskaźniki cech charakteryzujących sytuację społeczną 57 badanych z cechami dużej próbki, obejmującej mniej więcej 1/5 pracowników instytucji. Dużą próbkę uzyskano losując pracowników różnych działów w stosunku 1 do 5, 1 do 3, 1 do 2 (różnie, w zależności od kategorii pracowników). Wywiad zawierał 52 nieskateryzowane pytania. Utrudnia to wprawdzie opracowanie, ale też daje bogatszy, bardziej różnorodny materiał. Pytania są często podobne, uzupełniają się wzajemnie. Oto np. zagadnienia sformułowane przez badacza w oparciu o dane wywiadu w związku z problemem zamykania do pracy: „Czy praca daje satysfakcję; duma zawodowa; świadomość zawodowa; co jest ważniejsze dla przebiegu pracy: nadzór kierownika czy świadomość zawodowa; czy praca odpowiada kwalifikacjom; czy praca jest męcząca; czy chciałaby zmienić pracę; czy pragnie, aby jej dzieci pracowały w tej samej instytucji lub w ogóle w administracji”. Odpowiedzi na każde z 52 pytań są kateryzowane według następującego wzoru (na przykładzie pierwszego pytania):